

MİLLİ MÜCADELE'DE MUSTAFA KEMAL PAŞA VE DENİZLİ İLİŞKİLERİ

MUSTAFA KEMAL PAŞA AND DENİZLİ RELATIONS IN NATIONAL STRUGGLE

Tahir KODAL*

Özet

Bu çalışmada; Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa ve Denizli arasındaki ilişkiler konu edilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, çalışmanın giriş kısmında Millî Mücadele'nin başlamasından kısaca bahsedilmiştir. Çalışmanın asıl kısmını oluşturan bölümünde; Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından zafere kadar olan süreçte Denizli ile olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler ışığında varılan sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, Denizli, Müftü Ahmet Hulûsi Efendi.

Abstract

The study deals with Mustafa Kemal Paşa and Denizli relations in national struggle. The start of the national struggle is mentioned shortly in the introduction part of study to be understood the subject better. The main part of study makes point of relations of Mustafa Kemal Paşa with Denizli in the process from going to Samsun to victory. Then, the conclusion part of the study includes results and evaluation in the light of information acquired.

Key Words: National Struggle, Mustafa Kemal Paşa, Denizli, Müftü Ahmet Hulûsi Efendi,

A- Giriş

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın başını çekmiş olduğu İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmiştir. İttifak Devletleri'nin savaşı kaybetmesi üzerine, Osmanlı Devleti İngiltere'nin liderliğini yapmış olduğu İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Ancak, İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı devam ederken yapmış oldukları gizli paylaşım antlaşmalarını hayata geçirebilmek ve Şark meselesini¹ kendi lehlerine çözüme kavuşturabilmek amacıyla harekete geçmiştir. Bu bağlamda, I. Dünya Savaşı'ndan en güçlü ülke olarak çıkan İngiltere, gizli antlaşmayla Fransızlara

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, DENİZLİ, tkodal@pau.edu.tr

¹ Şark meselesi, 9 Ekim 1815 Viyana Kongresi'nden kalma uluslararası siyasî bir kavramdır. Bu kavram, Napolyon Bonapart'ın altüst ettiği Avrupa haritasına yeniden bir düzen vermek amacıyla toplanan uluslararası toplantıda, özellikle Rus delegeleri tarafından, Osmanlı Devleti'ndeki gayr-i müslim azınlıkların durumlarına dikkat çekmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak, Şark meselesinin tanımı ve ne zaman başladığı konusunda çeşitli görüşler söz konusudur. Bazı araştırmacılar, bu meselenin Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle, bazıları Türklerin Balkanlara geçmesiyle başladığını ileri sürmüşlerdir. Bu konuda bir fikir birliği olmamasına rağmen, emperyalist Avrupa Devletleri, ne zaman kendi çıkarları söz konusu olduğunda ve çıkarlarını gerçekleştirmek için bir kamuoyuna ihtiyaç duyduklarında bu kavramı gündeme getirmişlerdir. Başka bir ifadeyle, her zaman şark meselesi kavramını kullanarak, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak, devleti azınlıklar aracılığı ile yıkmak, Türkleri önce Balkanlar'dan, sonra Anadolu'dan atmak ve daha sonra da geldikleri Orta Asya bozkırlarına geri göndermek, gönderilemez ise Anadolu'da imha etmek amacını gütmüşlerdir. Bu konuda fazla bilgi için bkz. Bayram Kodaman, "Şark Meselesi ve Tarihi Gelişimi", *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, Ankara 1992, Albert Sorel, *Meseley-i Şarkıyye*, (Terc. Yusuf Ziya), İstanbul 1911; Cevdet Küçük, "Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika", *Tarih Dergisi*, İstanbul 1979, Sayı: 32.; Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, (Çev.: İdil Eser), İstanbul 2001; Edouard de Driault, *Şark Mes'elesi*, (Hz. Emine Erdoğan), Ankara 2003.

vermiş olduğu Musul'u sahip olduğu enerji kaynağı nedeniyle, uluslararası hukuku hiçe sayarak 3 Kasım 1918'de işgal etmiştir.² Bu şekilde başlayan işgaller süreci devam etmiş, Osmanlı Devleti'ne, Anadolu topraklarına ve Türk milletine dönük emperyalist politika takip eden galip devletler pek çok yeri denetimleri altına almışlardır. Bu işgal politikası sürecinde çok kısa bir zaman sonra, yani 13 Kasım 1918'de başkent İstanbul işgal edilmiş, Osmanlı Devleti başkentine dahi sahip çıkamaz duruma gelmiş, kağıt üzerinde var olsa da fiilen sona ermiştir.

Böylece İtilaf Devletleri, hem Osmanlı Devleti'ni, hem de Türk Milleti'ni ortadan kaldırarak, Anadolu'da etkisiz hale getirmek, bir anlamda imha etmek amacıyla bu topraklara gelmişlerdir. Yaşanan bütün bu olaylara doğru teşhis koyan ve "tam bağımsızlık" anlayışını benimsemiş olan Mustafa Kemal ve arkadaşları, yapmış oldukları toplantılarda, İstanbul'da Yüksek Komiserliğin kurularak İngiliz yanlısı Tefik Paşa Kabinesi'nin iktidara getirilmesi üzerine, İstanbul'da kalarak, Anadolu'yu merkeze alan, tam bağımsız bir Türk devletinin kurulmasının mümkün olamayacağına karar vermişlerdir. Bunun üzerine Anadolu'ya geçmek ve Millî Mücadele'nin yanmaya başlamış küçük kıvılcımlarını meşaleye dönüştürmek gerekliliği, diğer ifadeyle "reel politik"i ortaya çıkarmıştır.

Sömürge siyasetini benimsemiş devletlerin Anadolu'ya dönük işgalleri başladığında, Türk milleti de Musul ve Dört Yol'dan başlayarak İngiliz ve Fransızlara karşı direniş hareketi ile karşılık vermiş, kendi toprağını, vatanını, namusunu ve Anadolu'daki kendi varlığını korumak amacıyla Millî Mücadele'yi başlatmıştır. Düşmana karşı başlatılan bu Kuvâ-yı Milliye hareketi, Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu müfettişi olarak İstanbul Hükümeti tarafından Karadeniz bölgesinde güvenliği ve asayişi sağlamak, silah ve cephanenin toplanarak depolara konmasını ve korunmasını gerçekleştirmek, çeşitli yerlerde direniş hareketleri başlatmak için asker toplamaya çalışan örgütlerin faaliyetlerinin yasaklanması amacıyla, hem askerî, hem de idarî yetkilerle³, görevlendirilmesi sonrasında farklı bir durum ortaya çıkmıştır.

Mustafa Kemal İtilaf Devletleri'nin baskısı, İstanbul Hükümeti'nin isteği ve Padişah'ın onayı ile yukarıdaki görevleri yerine getirmek amacıyla emrindekilerle birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır. Ancak, Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan 20 Mayıs 1919'da göndermiş olduğu ilk telgrafta "İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali olayı, yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu düşünülmeyecek ve tarif edilemeyecek derecede içten yaralamıştır. Ne millet ve ne ordu, varlığına karşı yapılan bu haksız tecavüzü sindiremeyecek ve kabul etmeyecektir"⁴ diyerek, işgaller karşısında Anadolu'nun, Türk milletinin ve Türk ordusunun takip edeceği politika konusunda ipuçlarını vermiştir. Ayrıca, Samsun'dan göndermiş olduğu diğer telgraflarda da Anadolu'daki işgallerin

² Tahir Kodal, *Paylaşılmayan Toprak Türk Basınına Göre (1923-1926) Musul Meselesi*, İstanbul 2005, 49-50.

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOADB), *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Belge: 25, Ankara 1982, s. 19-24.; Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 1994, s. 133-136.; Mustafa Balcıoğlu, "İstanbul'dan Samsun'a Uzanan Yolda Mustafa Kemal", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, (Haz.: Durmuş Yalçın-Azmi Süslü ve diğ.), Ankara 2000, s.164-165.

⁴ BOADB, *a.g.e.*, Belge: 25, s. 26.

haksızlığını, İngilizlerin bölgeye haksız yere asker çıkarmış olduğunu, Samsun ve çevresindeki bütün asayişsizliğin kaynağının Pontus Rum Devleti’ni kurmak amacıyla silahlı birlikler oluşturan Rum çeteleri olduğunu ifade etmekten de çekinmemiştir.

Mustafa Kemal’in böyle bir politika ve çalışma içerisine girmesinin en önemli nedeni, “*Ata yurdu*” olarak nitelendirmiş olduğu Anadolu ve bu topraklar üzerinde yaşayan Türk milletinin geleceği konusunda hem İtilaf Devletleri’nden, hem de İstanbul Hükümeti ve Padişah’tan tamamen farklı politika ve anlayışa sahip olmasıdır. O’nun ve arkadaşlarının İstanbul’dan çıkmadan önce düşündüğü ve varmak istediği son hedef “ *...millî hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!*”⁵ olduğundan, Samsun’dan itibaren bu amaca ulaşmak için gerekli her türlü çalışmalara hız vermiştir.

B- Millî Mücadele’de Mustafa Kemal Paşa ve Denizli

Mustafa Kemal’in Samsun’da bir yandan orduyu, bir yandan da Türk milletini örgütlemesi, Millî Mücadele için direnmeye çağırması, 9 Mart 1919’dan itibaren Samsun’da bulunan İngilizler ve İstanbul Hükümeti tarafından haber alınmıştır. Bu nedenle, Mustafa Kemal güvenlik nedeniyle 25 Mayıs 1919’da Samsun’dan Havza’ya geçmiştir. Havza’da halk ile doğrudan temasa geçen Mustafa Kemal, halka, ülkenin içinde bulunduğu durumu, işgalci devletlerin amaçlarını, Padişah ve İstanbul Hükümeti’nin takip etmiş olduğu iç ve dış politikayı, İtilaf Devletleri’nin Türk Milleti’ne Anadolu’da köleliği layık gördüklerini Rum ve Ermeni çetelerinin yaratmış olduğu tehlikeyi ve onların amaçlarını anlatmış⁶, bilinçlendirme ve kamuoyu oluşturma çalışmalarına hız vermiştir. Bir anlamda Havza’da Millî Mücadele’nin psikolojik hazırlığına başlamıştır.

Mustafa Kemal’in Havza’da Anadolu ve Trakya’nın tümünde kamuoyu oluşturma, Türk milletine “*Millî Mücadele Ruhunu*”nu aşılama çalışmaları yaptığı bu dönemde, Millî Mücadele bilincini ortaya çıkaracak ve bunu kuvvetlendirecek araç ve yöntemler ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, Mustafa Kemal, başta İstanbul olmak üzere, Anadolu ve Rumeli’nin tümünde işgallere, Anadolu’daki emperyalist katliamlara, uluslararası hukukun ve insan haklarının çiğnenmesine karşı büyük mitinglerin düzenlenmesini, İzmir’in işgalinin protesto edilmesini, işgallere karşı konulmasını ve bu uğurda askerî ve sivil örgütlenmenin sağlanmasını istemiştir.

Mustafa Kemal’in bu isteği hem Anadolu’da, hem de Trakya’da karşılık bulmuş, “*...haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyük...*”⁷ olan Türk milleti, ilk işgallerle birlikte harekete geçmiş, Paris Konferansı’nda Anadolu’nun paylaşılması, İzmir’in Yunanistan’a verileceği ve doğuda da bir bağımsız Ermenistan’ın kurulacağına inanılması üzerine çalışmalarını hızlandırmıştır. Anadolu’nun pek çok yerinde “*Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri*” kurarak örgütlenmiş, 14-15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgal edilmesiyle de Batı Anadolu’da ilk kurşunu sıkış ve “*Redd-i İlhâk Cemiyetleri*” kurmuş olan Türk milleti, Mustafa Kemal’in

⁵ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927, Bugünkü Dille*, (Haz.: Zeynep Korkmaz), Ankara 2000, s. 9.

⁶ Ergün Aybars, *a.g.e.*, s. 161.

⁷ Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 10.

isteği ve amacı doğrultusunda yeni bir azim ve gayretle harekete geçmiştir. Bu nedenle, İstanbul başta olmak üzere, Edirne'den Kars'a, Samsun'dan Adana'ya büyük mitingler yapılmış, işgaller, İtilaf Devletleri, Yunanlılar, Ermeniler, Padişah ve İstanbul Hükümeti protesto edilmiştir.

Bu mitinglerden biri de Denizli'de gerçekleştirilmiştir. Bir anlamda Mustafa Kemal Paşa'nın takip edeceği "*tam bağımsızlıkçı politikanın*" içinde daha başından itibaren yer almış, 15 Mayıs 1919 sabahı, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi üzerine gerçekleştirilen ilk protesto mitingi, işgalden yaklaşık dört saat sonra, Denizli'de gerçekleştirilmiştir.⁸ Bu da Denizli halkının Millî Mücadele konusunda ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. 15 Mayıs 1919 Perşembe günü, Denizli ve çevresinden gelen Denizli halkının katılımıyla Bayram Yeri'nde büyük bir protesto mitingi düzenlenmiştir. Denizli'de yaşayan yerli Ermeni ve Rumların da bu mitinge katılması dikkat çekici bir durumdur. Bayram Yeri'nde toplanan halka hitap etmek amacıyla, Müftü Ahmet Hulûsi Efendi, Belediye Başkanı Hacı Tevfik Bey ve Mutasarrıf Faik (Öztirak) Bey Belediye binasının balkonundaki yerlerini almışlar ve kalabalığa Müftü Ahmet Hulûsi Efendi hitap etmiştir.⁹

Müftü Ahmet Hulûsi Efendi hitabında; "*Saygıdeğer Denizlililer! Hemşerilerim Bugün sabahın erken saatlerinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu tecavüze karşı hareketsiz kalmak din ve devlete ihanettir, vatana karşı irtikâp edilecek cürümlerin Allah ve tarih önünde affı imkânsız günahdır. Cihat tam manasıyla teşekkül etmiş dini fariza olarak karşımızdadır. Hemşehrilerim, karşımıza çıkarılan dünkü tebaamız Yunan'a biz mağlup olmadık. Onlar öteki düşmanlarımızın vasıtasıdır. Yunan'ın bir Türk beldesini ellerine geçirmelerinin ne manaya geldiğini, İzmir'de şu birkaç saat içinde irtikâp eden cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir, topsuz-tüfeksiz sapan taşları ile de düşmanın karşısına çıkacağız. İstiklal aşkı, vatan sevgisi, haysiyet şuurumuz ile kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zaferi kazanacağız. Bu uğurda canını verenler şehit, kalanlar gazidir. Bu mutlak olarak cihad-ı mukaddestir. Sizlere vatanımızı düşmana teslim etmenin çaresiz olduğunu söyleyenler, düşman esareti altında olanlardır, onlar irade ve kararlarına sahip değildirler. Bu vaziyette olanların emri ve fetvası aklen ve şer'an caiz, makbul ve muteber değildir. Meşru olan münhasıran vatan müdafası ve istiklal uğruna cihattır. Korkmayınız, meyus olmayınız. Bu liva-yı hamdın altında toplanınız ve mücadeleye hazırlanınız. Müftünüz olarak cihad-ı mukaddes fetvasını ilan ve tebliğ ediyorum*"¹⁰ diyerek sözlerine son vermiştir.

Denizli Müftüsü bu fetvasıyla, Yunanlıların İzmir'i işgalini şiddetle protesto ederek, Denizli halkını yaklaşan bu tehlike karşısında mücadeleye davet etmiştir. İşgale karşı kayıtsız kalmanın düşünülemez olduğunu ve vatanın hiçbir zaman savunmasız bırakılmayacağını vurgulayarak, aynı zamanda Millî Mücadele'nin ilk "*kutsal savaş (cihat)*" fetvasını da ilân etmiştir. Ahmet Hulusi Efendi konuşmasında,

⁸ Cemal Kutay, İstiklâl Savaşının Maneviyat Ordusu, İstanbul 1977, s. 58-59.

⁹ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1999, s.52.

¹⁰ Ali Sarıkoyuncu; *Millî Mücadele'de Din Adamları-2*, Ankara 1997, s. 14.

Türkleri “*silah ve cephane azlığına bakmadan, yurt savunmasına çağırın*”¹¹ bu fetvasıyla, Denizli halkını her türlü şartlarda Milli Mücadele’ye çağırmıştır. Ayrıca, miting sırasında tanıdığı Ermeni ve Rumları yani gayr-i müslimleri göstererek, onların birer emanet olduğunu ve onlara asla dokunulmaması gerektiğini ifade etmiştir.¹²

İzmir’in işgaliyle başlayan emperyalist devletlerin “*ilhâk projesine*” daha başından itibaren karşı çıkan, İstanbul Hükümeti’nin II. Abdülhamit’in oğullarından Şehzade Abdurrahim’in liderliğinde oluşturduğu ve 25 Nisan 1919’da Denizli’ye gelen “*Heyet-i Nasihat*”a itibar etmeyen Denizliler¹³, Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışından sonra takip ettiği politika ve istekler doğrultusunda, Müftü Ahmet Hulûsi Efendi’nin başkanlığında, 29 Mayıs 1919’da, “*Denizli Müdafaa-ı Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti*”ni kurmuştur.¹⁴ Belevli Yusuf Bey, Müftü Kazım Efendi, Tavaslızâde Mustafa Efendi, Emin Bey, Mustafa Efendi, Ali Efendi, Dr. Kazım Bey, Şükrü Bey, Karahacızâde Ahmet Ağa’nın yönetim kurulunu oluşturdukları örgütün aldığı ilk karar, her ne pahasına olursa olsun, Yunanlıların Denizli yöresine sokulmaması ve yerli Hıristiyanlara baskı uygulanmaması olmuştur. Daha sonra, Denizli’nin ilçelerinde de çalışmalar sürerken, 12 Temmuz 1919’da “*Denizli Müdafaa-ı Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti*” kaldırılmıştır. Bunun yerine ise “*Denizli Heyet-i Milliyesi*” kurulmuştur.¹⁵

Denizli Heyet-i Milliyesi, bir başkanlık ve altı şubeden oluşmaktaydı. Birinci şube mali işlerden, ikinci şube istihbarat ve propagandan, üçüncü şube askerlik işlerinden, dördüncü şube muhacirlerin problemlerinden, beşinci şube levazım işlerinden, altıncı şube de inzibat ve güvenlik işlerinden sorumlu olacaktır.¹⁶ Bu şubelerle teşkilatlanmasını tamamlayan Denizli Heyet-i Milliyesi, bu alanlar da çalışmalarına başlamış ve Millî Mücadele için de 18 Temmuz 1919’da Denizli’de seferberlik ilân edilmiştir.¹⁷

Denizli Heyet-i Milliyesi lojistik destek ve gönüllü toplanması işlemini gerçekleştirirken, civar ilçelerde de Kuvâ-yı Milliye teşkilatlanmaları için çalışmalar hızlandırılmıştır.¹⁸ Bu çalışmalar sonunda 24 Mayıs 1919’da, Sarayköy Kuvâ-yı Milliye teşkilatı, yine aynı tarihlerde Acıpayam Kuvâ-yı Milliye teşkilatı, Buldan Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı, Tavas Müdafaa-ı Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti, Çal Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, kahraman Denizli halkı tarafından kurularak, Millî Mücadele’ye her türlü destek verilmeye başlanmıştır. Böylece, Denizliler hem merkezde, hem de çevresinde Millî Mücadele’ye başından itibaren katılma başarısını göstermiş ve fiilen de cephelede mücadeleye başlamışlardır.¹⁹

¹¹ Yücel Özkaya, *Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara 1981, s. 10.

¹² A. Akif Tütenk, *Milli Mücadele’de Denizli*, İzmir 1949, s. 9.

¹³ Ahmet Akif Tütenk, a.g.e., s. 7.

¹⁴ Refik Turan ve diğ., *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Ankara 1994, s. 182.

¹⁵ Ahmet Akif Tütenk, a.g.e., s. 23.

¹⁶ Cemal Kutay, a.g.e., s. 69.

¹⁷ Ahmet Akif Tütenk, a.g.e., s. 26.

¹⁸ Tarhan Toker, *Kuvâ-yı Milliye ve Millî Mücadele’de Denizli*, Denizli 1983, s. 38.

¹⁹ Tarhan Toker, a.g.e., s. 40-43.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının hazırlamış olduğu Amasya Genelgesi ya da Millî Mücadele'nin İhtilal Beyannâmesi'nde Sivas'ta her sancaktan üç kişinin katılacağı bir millî kongre toplanması kararlaştırıldığı için, 15 Ağustos 1919'da Denizli Heyet-i Milliyesi'nden Sivas'ta 4 Eylül 1919'da toplanacak kongreye üç delegenin gönderilmesi istenmiş ve bu durum Denizli Heyet-i Milliyesi'nde memnunluk yaratmıştır. Denizli Heyet-i Milliyesi Sivas Kongresi'ne katılmaları için, Belevli Yusuf Bey, Küçükağazâde Ali Necip ve Dalamanlızâde Şükrü Beyleri seçerek, 18 Ağustos 1919'da Sivas'a göndermiştir. Sivas'ta Mustafa Kemal Atatürk ile görüşen bu üyeler, Denizli ve çevresindeki Kuvâ-yı Milliye hareketinin durumu ve çalışmaları hakkında bilgi vermişlerdir.²⁰

Bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa; "İstanbul'da şurada burada mitingler yapıldı, devletlere Yunan işgali protesto edildi. Fakat sizin Aydın Kuvâ-yı Milliye Cephesi'nde patlattığınız silahların sesleri Versay Sarayı'nı çınlattı. Şu hareketinizle vatan ve millete iyi hizmetler yaptınız. Sizleri tebrik ederim."²¹ diyerek, Denizlilerin Millî Mücadele'ye vermiş olduğu desteğin ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile kongre salonuna giren, özel ilgi gören ve takdirlerini kazanan üyelerden Mazhar Müfit (Kansu), Heyet-i Temsiliye'ye Denizli temsilcisi olarak seçilmiş ve bu tarihten sonra da Denizli Kuvâ-yı Milliyesi, Anadolu ve Rumeli Mudafa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlanmıştır.²² Bundan sonra Denizli Heyete-i Milliyesi Millî Mücadele'nin sonuna kadar Mustafa Kemal ve arkadaşlarının önderliğinde Türk Milletinin gerçekleştirdiği İstiklâl Savaşı'nda hep var olmuştur.

Buraya kadar Millî Mücadele'de Denizli ve çevresindeki düşmana karşı direniş hareketi sırasında erkeklerin yapmış olduğu çalışmalardan bahsedildi. Ancak, Millî Mücadele sadece Türk erkeklerinin mücadelesi değildir. Türk toplumunda sosyal hayatın her alanında yer alan ve her işte erkeğinin yanında yer alan vefakâr Türk kadını, Denizli'de de Millî Mücadele boyunca ellerinden geleni yapmıştır. 9 Aralık 1919'da Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti Başkanlığı'nca ve Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından çeşitli tarihlerde Anadolu'nun tümüne gönderilen telgraflarla Anadolu Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin şubelerinin açılması istenilmiştir.²³

Mustafa Kemal Atatürk'ün göndermiş olduğu bu telgraftan sonra Denizlili kadınlar Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti Denizli Şubesi'ni hizmete açamamışlardır. Ancak, Denizli kadını Denizli'de düzenlenen geniş katılımlı karşı koyuş mitinglerinde ön saflardaki yerini almıştır. Denizli merkezi düşman işgaline uğramadığı ve Millî Mücadele'nin beslenme, giyim-kuşam gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yer edindiği için, Denizlili kadınlar da daha çok bu gibi alanlarda üretim faaliyetlerini sürdürerek, cephelerdeki erkeğini psikolojik yönden olduğu kadar, maddî olarak da desteklemiştir. Hatta, yeri geldiğinde cephelere kadar giderek bizzat savaşa da katılmıştır.²⁴

²⁰ Tarhan Toker, a.g.e., s. 61.

²¹ Ahmet Akif Tütenk, a.g.e., s.33.

²² Lütfü Müftüler, *Denizli Heyet-i Milliyesi*, Denizli 1989, s. 12.

²³ Bekir Sıtkı Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti*, Ankara 1996, s. 45-79.

²⁴ Tahir Kodal, "Millî Mücadele'de Denizli ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XIV, Kasım 1998, Sayı:42, S. 1037-1038.

İzmir’in işgalinin hemen ardından tepkisini ortaya koymuş, örgütlenmiş, Aydın’da cephe savaşlarına katılmış olan Denizli’de meydana gelen, Milli Mücadele sırasında Mustafa Kemal’i derin üzüntüye sevk eden gelişme Denizli olayıdır. 1920 Temmuz başlarında meydana gelen Denizli olayı, o günün yöneticilerine ve halkına zor anlar yaşatmakla kalmamış, daha sonraki dönemlerde de etkilerini yöre halkı üzerinde hissettirmiştir.

24 Haziran 1920’de Yunanlıların ileri hareketi ve Köşk Cephesi’nde millî kuvvetlerin geri çekilmesi üzerine, Denizli’de yerli Rum ve Türkler arasında problemler çıkmaya başlamıştır.²⁵ 2 Temmuz 1920’de Yunan birliklerinin Sarayköy’e yaklaşması üzerine Denizli’de panik daha da artmıştır. Kargaşanın artması üzerine, Denizli Heyet-i Milliyesi başkanı Ahmet Hulûsi Efendi, Aydın ve Havalisi Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanı unvanını elde etmiş olan Demirci Mehmet Efe’den Denizli’deki Rum erkeklerinin daha içerilere gönderilmesini istemiştir. Kendisi de ailesiyle 6 Temmuz’da Tavas’a gitmiştir.²⁶ Heyet-i Milliye’nin ileri gelenlerinin Denizli’yi terk etmesi kargaşa zeminini daha da arttırmıştır.

Ayrıca, Milli Mücadele aleyhinde faaliyet gösteren Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nı destekleyen, Denizli’deki azınlıkların Eğirdir’e göç ettirilmesine karşı çıkan ve “Hicret Etmeyecek Halkın Hukukunu Muhafaza İçin Hükûmete Müzâharet Heyeti”nin üyelerinin kışkırtmaları, Mutasarrıf Vekili Kadı Seyfi Bey ile beraber 9 kişinin Demirci Mehmet Efe’ye telgraf çekerek gerginliği artırmaları, Denizli Olayı’nın kanlı bir şekilde sonuçlanmasına neden olmuştur.²⁷

Demirci Mehmet Efe de Denizli Rumlarını göç ettirmek için, Sökeli Ali Efe’yi görevlendirmiştir. Ancak, Sökeli Ali Efe’nin göç ettirmesi (tenkil) sırasında, hem Denizli Heyet-i Milliye, hem de Türkler arasında hoşnutsuzluk ve problemler ortaya çıkmıştır. Sökeli Ali Efe’nin keyfi tutumu, Denizli Askerlik Şubesi Başkanı Tefvik Bey tarafından, Demirci Mehmet Efe’ye bildirilmiştir.²⁸ Bunun üzerine Sökeli Ali Efe tekrar çağırılmıştır. Sökeli Ali Efe Denizli’den ayrılırken, kimliği belirsiz kişilerce yanındakilerden bazıları ile birlikte öldürülmüştür.

Bu olayı haber alan Demirci Mehmet Efe hazırlıklı olarak Denizli’ye gelmiştir. İyice hiddetlenen Demirci Mehmet Efe Denizli’de, başta Miralay Tefvik Bey, Liva (Sancak) Naibi (Mutasarrıf Vekili) ve Hakim Kadı Seyfi Bey, Belediye Başkanı, Savcı Abidin Bey ve şehrin ileri gelenlerinden altmış sekiz kişiyi terör hareketi ile ortadan kaldırmış, Denizli halkını da korku ile sindirmiştir.²⁹

Denizli halkını bütünüyle sindiren bu terör hareketi, Ankara’da büyük yankı uyandırmıştır. Millî Mücadele yıllarında hiçbir zaman için sorumluluktan kaçmayan, toplumsal karışıklıklarda sürekli olarak inisiyatif alan ve hep Türk milletinin lideri olarak kalan Mustafa Kemal Paşa, 24 Temmuz 1920’de Umur-ı

²⁵ Tarhan Toker, a.g.e., s. 68.

²⁶ Sındırgılı Süreyya, *Denizli Vak’ası ve Demirci Mehmet Efe*, İstanbul 1955, s. 34-35.

²⁷ Nuri Köstüklü, a.g.e., s.183-188.

²⁸ Denizli İl Yıllığı/ 1973, s. 18.

²⁹ Lütfü Müftüler, a.g.e., s. 18-23.; Bayram Bayraktar, “Millî Mücadele’de Denizli Olayı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:VIII, Sayı:22, Ankara, Kasım 1991, s. 151-152.

Dahiliye Vekaleti'ne mektup göndererek "Denizli Vak'asını ihdas edenlerden olduğu iddia edenlerden Jnd. Tb. Komutanı Hamdi Bey'in de hemen hakkında tahkikat icrasını ve neticesinin işârını"³⁰ istemiş, komisyon kurulmasını sağlamış, konuyla ilgili raporların hazırlanmasını istemiştir. Demirci Mehmet Efe ve 57. Tümen Komutanı Miralay Şefik Bey TBMM'ye göndermiş oldukları raporlarında Kuvâ-yı Milliye'ye karşı silahlı ayaklanma olarak nitelendirmişlerdir.

Ancak, bu olaylar karşısında 57 Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey'in kanunen olsa bile, fiilen hiçbir zaman bölgedeki Demirci Mehmet Efe'ye hükmedememesi nedeniyle olaylar vahim sonuçlara ulaşmış³¹, bu durum karşısında Albay Şefik Aker anı-inceleme şeklindeki eserinde kendi başarısızlığını, şehrin ileri gelenlerinin öldürülmesi karşısındaki cesaretsizliğini ve Demirci Mehmet Efe karşısındaki ikinci adam olması özelliğini ört bas etmek amacıyla, Denizli halkını "irticacı" olarak nitelendirmiştir.³² Bu tutum ve görüş doğru değildir. Bu tür yakıştırmalar bölgede hukukî açıdan yetkili olan insanların sorumluluğunu ve ihmali için hiçbir zaman hafifletmeyecektir.

Denizli olayı ile ilgili bilgilendirme çalışmalarından sonra Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmada, Denizli olayını ve Denizli olayının çözümünde baş vurulan metodu uygun bulmadığını açıklamıştır.³³ Bu olayın ardından, Demirci Mehmet Efe ile Mustafa Kemal Paşa arasında telgraflaşma yaşanmış, Mustafa Kemal Paşa göndermiş olduğu telgrafta; "İtâ buyurulan (verilen) malûmat bittabi kanaatbahş (yeterli) görülmüş olduğundan başka bir muameleye lüzum olmadığını temin eder ve şimdiiye kadar mesbuk (geçmiş) olan hidemât-ı âlîye-i vatanperânelerinin yeni fırka kumandanı ile ..."³⁴ devam etmesi istenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Denizli'de yaşanan bu olumsuz olayı olağanüstü süreçten geçilirken soğukkanlılıkla çözmüş, yaşanan reel politik yani gerçekçi ortamda siyasi kıvraklıkla Denizli'deki Millî Mücadele'nin zarar görmemesini sağlamış, yaşanan kötü olayı Hürriyet ve İtilaf yanlılarının kendi lehlerine çevirmesine engel olmuştur. Kısa bir süre sonra da Millî Mücadele'de düzenli ordunun kurulmasıyla, millî otoritenin emirlerine uymak istemeyen ve kendi yöntemleri doğrultusunda hareket eden Demirci Mehmet Efe'nin çalışmaları da kontrol altına alınmıştır.

Başından itibaren Milli Mücadele içerisinde yer alması, her türlü desteği vermesi, Mustafa Kemal'in büyük sevgisini kazanması, ayrıca *Denizli Vakası (Olayı)*'nin yaşanması nedenleriyle, tam da olayın yaşandığı günlerde, Mustafa Kemal Paşa Denizlililerle görüşmek ve buralardaki Millî Mücadele cephelerini teftiş etmek istemiştir. Bu nedenle, Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden bir heyet ile birlikte Afyonkarahisar, Uşak ve Denizli'yi ziyaret

³⁰ Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 186.

³¹ Sıtkı Aydinel, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Ankara 2002, s.421.

³² Bayram Bayraktar, a.g.m., s. 153.

³³ Lütfü Müftüler, a.g.e., s. 18-23.

³⁴ Celal Bayar, *Ben De Yazdım Millî Mücadeleye Gidiş*, Cilt:8, İstanbul 1997, s.19.

ederek, buralardaki askerî birliklerin ve cephelerin durumunu kontrol etmeyi planlamıştır.³⁵ Ancak, T. B. M. M.’ne ve Millî Mücadele’ye karşı iç isyanların ve hareketlerin başlaması üzerine, Mustafa Kemal Paşa, I. Konya Hadisesi’nden yaklaşık üç ay sonra, Konyalıları Millî Mücadele ve yeni kurulan Hükûmet hakkında aydınlatmak amacıyla Konya’yı 3 Ağustos 1920’de ziyaret etmiş³⁶, bu planından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

C- Sonuç

Türkiye’nin batısının, İzmir’in İtalyanlardan alınarak Yunanlılara verileceği haberlerinin yayılmasından itibaren Milli Mücadele’nin içinde yer almış olan Denizli ve Denizliler, Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmasının ardından takip etmiş olduğu “*tam bağımsızlıkçı*” kurtuluş önerisine destek vermiştir. İşgallerin geçici olmadığını, emperyalist batılı devletlerinin Türk Milletini hazırlamış oldukları paylaşma politikaları ile Türkiye’de imha etmek istediklerini, “Şark Meselesi (*Doğu Sorunu*)”ni kendi lehlerine sonuçlandırmak istediklerini öngören Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları top yekûn savaş yapılmaksızın bu sürecin tersine döndürülemeyeceğini Türk kamuoyuna iyi bir şekilde anlatmış, Denizli de bu kurtuluş çaresine ve anlayışına destek vermiştir. Menderes Irmağı, İtalyanlar ile Yunanlılar arasında sınır olduğundan Menderes’in güneyi Yunanlılar tarafından işgal edilmemiştir.

Bu yüzden, Denizli şehir merkezi, Acıpayam ve Tavas gibi yerleşim yerleri Yunanlıların denetimine girmemiştir. Ancak, işgal altına girmemiş yerler de Milli Mücadele’de üzerine düşeni yerine getirmiş, Mustafa Kemal Paşa’nın “*tam bağımsızlıkçı*” politikasına ve Sevr Projesi’ne yani Türk Milleti’nin Türkiye’de imha planını ortadan kaldırma mücadelesine başından itibaren destek vermiş, Mustafa Kemal Paşa’nın bu bağlamda atmış olduğu her adım Denizli’de karşılık bulmuş, bu da Mustafa Kemal Paşa’yı çok memnun etmiştir. Bu süreçte ve bağlamda, Mustafa Kemal Paşa Denizli’yi ziyaret etmek istemiş, ancak bu ziyaret I. Konya Hadisesi (İsyanı) nedeniyle gerçekleşmemiştir. Milli Mücadele döneminde Denizli’de yaşanan “*Denizli Vakası (Olayı)*” Mustafa Kemal’i son derece üzmüş, bu olay sırasında yaşananları ve bastırılma yöntemini benimsemediğini TBMM’de yapmış olduğu konuşmada dile getirmiştir.

D. Kaynaklar

- Akandere, Osman, “Atatürk’ün Konya’yı Ziyaretleri ve İlk Ziyareti ile İlgili Gözlemler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 40, Ankara 1998.
- Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, (Çev.: İdil Eser), İstanbul 2001.
- Atatürk, Kemal, *Nutuk 1919-1927, Bugünkü Dille*, (Haz.: Zeynep Korkmaz), Ankara 2000.
- Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 1994.

³⁵ Öğüt Gazetesi, 31 Temmuz 1920, s. 1.

³⁶ Osman Akandere, “Atatürk’ün Konya’yı Ziyaretleri ve İlk Ziyareti ile İlgili Gözlemler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 40, Ankara 1998, s. 151.

- Aydinel, Sıtkı, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Ankara 2002..
- Balcioğlu, Mustafa, "İstanbul'dan Samsun'a Uzanan Yolda Mustafa Kemal", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, (Haz.: Durmuş Yalçın-Azmi Süslü ve diğ.), Ankara 2000.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOADB), *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Belge: 25, Ankara 1982.
- Bayar, Celal, *Ben De Yazdım Millî Mücadeleye Gidiş*, Cilt:8, İstanbul 1997.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti*, Ankara 1996.
- Bayraktar, Bayram, "Millî Mücadele'de Denizli Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:VIII, Sayı:22, Ankara, Kasım 1991.
- Denizli İl Yıllığı/ 1973.
- Drialt, Edouard de, *Şark Mes'alesi*, (Hz. Emine Erdoğan), Ankara 2003.
- Kodal, Tahir, "Millî Mücadele'de Denizli ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XIV, Sayı:42, Kasım 1998.
- Kodal, Tahir, *Paylaşılamayan Toprak Türk Basınına Göre (1923-1926) Musul Meselesi*, İstanbul 2005.
- Kodaman, Bayram, "Şark Meselesi ve Tarihî Gelişimi", *Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, Ankara 1992.
- Köstüklü, Nuri, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1999.
- Kutay, Cemal, *İstiklâl Savaşının Maneviyat Ordusu*, İstanbul 1977.
- Küçük, Cevdet, "Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika", *Tarih Dergisi*, Sayı: 32, İstanbul 1979.
- Müftüler, Lütfü, *Denizli Heyet-i Milliyesi*, Denizli 1989.
- Öğüt Gazetesi.
- Özkaya, Yücel, *Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara 1981.
- Sarıkoyncu, Ali, *Milli Mücadele'de Din Adamları-2*, Ankara 1997.
- Sorel, Albert, *Meseley-i Şarkıyye*, (Terc. Yusuf Ziya), İstanbul 1911.
- Süreyya, Sındırgılı, *Denizli Vak'ası ve Demirci Mehmet Efe*, İstanbul 1955.
- Tarhan Tokar, *Kuvâ-yı Milliye ve Millî Mücadele'de Denizli*, Denizli 1983.
- Turan, Refik ve diğ., *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Ankara 1994.
- Tütenk, A. Akif, *Milli Mücadele'de Denizli*, İzmir 1949.